

## نقش کتابخانه‌ها در کمک به کاهش بحران ناشی از ویروس کرونا

سیده زهرا ملکی ضیابری<sup>۱\*</sup>، روزبه خلیلی باهر<sup>۲</sup>

۱- کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی

کارمند دانشگاه گیلان

\* maleki2658@yahoo.com

۲- کارشناس ارشد مدیریت MBA

مدرس دانشگاه پیام نور

ro\_khalili@yahoo.com

### چکیده

حدود دو سال پیش بود که خبر شیوع ویروسی مرگبار و کشنده به نام کرونا، از ووهان چین به گوش رسید و در صدر اخبار جهان قرار گرفت. طولی نکشید که این ویروس به ظاهر کوچک اما پر راز و رمز، کل جهان را درگیر خود کرد. با همه‌گیری بی-سابقه بیماری کرونا، راه حل اولیه جهت مقابله با این بحران رعایت اصول و شیوه‌نامه‌های بهداشتی، ماسک زدن، شستشوی مداوم دست‌ها و رعایت فاصله‌گذاری اجتماعی عنوان شد. همه ما پویش "در خانه بمانیم" را بارها و بارها شنیدیم و محدودیت‌ها و قرنطینه‌های سخت را تجربه کردیم. شاید بتوان گفت روزهای در خانه ماندن سبب شد تا افراد جامعه که تا پیش از این در هیاهوی مشغله‌های روزانه دست و پنجه نرم می‌کردند، فرصتی پیدا کنند تا سراغ یار دیرین و مهربان، یعنی کتاب‌ها بروند. از سوی دیگر، با پیش آمدن بحران کرونا، تحولات جدیدی در عرصه ارائه خدمات کتابخانه‌ها رخ داده است. لذا در این مقاله سعی بر این است تا نگاهی کوتاه به خدمات ارائه شده توسط کتابخانه‌های فعال دنیا در ایام کرونا داشته باشیم و به نقش مهم و اثرگذار کتابخانه‌ها و کتابداران در کمک به کاهش بحران ناشی از کرونا و ویروس، در خانواده‌ها مختصراً اشاره نماییم.

واژگان کلیدی: کرونا، کووید ۱۹، کتابخانه‌ها، توسعه فرهنگی.

# هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت



وزارت آموزش و پرورش  
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان  
معاونت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

## ۱- مقدمه

شاید بتوان گفت از جنگ جهانی دوم تا کنون هیچ جریانی به اندازه پدیده نوظهور کرونا نتوانسته است چالشی بین‌المللی برای انسان ایجاد کند. اکثر کشورهای جهان با مشکلات این بیماری دست به گریبان هستند. حجم زیادی از اخبار و اطلاعات روزانه به این مسأله اختصاص یافته است. در دنیای مجازی نیز درصد بالایی از اطلاعات روزانه در پیام‌رسان‌ها، سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی در این خصوص بین افراد مبادله می‌شود (زنگنه، ۱۳۹۹).

در بحران پیش آمده، بدون شک کتابخانه‌ها منبع حیاتی اطلاعات موثق و درست درباره کووید ۱۹ هستند. بسیاری از شیعات و نکات ایمنی کذب در اینترنت پخش می‌شود که کتابخانه‌ها تلاش می‌کنند اطلاعات دقیق و درست را در اختیار جامعه قرار دهند (حجازی، ۱۳۹۹). در همین راستا تحولات جدیدی در عرصه ارائه خدمات کتابخانه‌ها به نخبگان، پژوهشگران و کاربران ایجاد شده است و این مراکز علمی و فرهنگی، برخی از منابع خود را که پیش از آن دارای محدودیت دسترسی بوده، به صورت دیجیتالی و با دسترسی آزاد در اختیار مخاطبان خود قرار داده‌اند. موضوعی که تا پیش از این بسیاری از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به دنبال آن نبودند و مهم‌ترین مزیت این کار، فراهم شدن امکان دسترسی آزاد تمام مخاطبان و پژوهشگران به منابع اطلاعاتی کتابخانه‌ها شامل کتب چاپی، خطی و سنگی، اسناد، مقالات، پایان‌نامه‌ها و ... بوده است (زنگنه، ۱۳۹۹).

کرونا اگرچه محدودیت‌هایی برای ادامه فعالیت کتابخانه‌ها با خود داشت، اما فرصت‌های جدیدی را پیش روی کتابخانه‌ها و کتابداران قرار داد؛ ظرفیت‌هایی که قبل از آن به صورت متمرکز مورد توجه قرار نگرفته بود. امیررضا اصنافی، عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی، در همین رابطه درباره تأثیرات وقوع بحران کرونا در ارائه خدمات و فعالیت‌های کتابداران می‌گوید: شیوع بیماری کرونا در وهله اول باعث ایجاد یک فاصله‌گذاری در فعالیت‌های تمامی ارگان‌ها و سازمان‌هایی شد که به نحوی با مراجعه‌کننده و ارباب رجوع سر و کار داشته‌اند. در این میان، اگرچه ممکن است که کتابخانه‌ها همچون سایر مراکز علمی و فرهنگی به ظاهر و به صورت فیزیکی موقتاً تعطیل شوند، اما دقیقاً در همین شرایط است که اهمیت کار کتابداری بیش از پیش نمایان می‌شود. همچنان که در همه کشورها و به خصوص کشور خودمان شاهد بودیم، پس از تعطیلی کتابخانه‌ها نه تنها فعالیت‌های کتابداری متوقف نشد، بلکه باعث کشف سایر ظرفیت‌ها در خدمت‌رسانی و ارائه ابتکارات و خلاقیت‌های جالبی شد. موضوعی که نشان داد در این شرایط می‌توان از یک بحران و تهدید به سمت ایجاد فرصت برای گسترش فرهنگ مطالعه برویم (خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۹).

## ۲- کتابخانه‌های دیجیتال، راهکاری برای دوران قرنطینه

به طور کلی خدمات در کتابخانه‌های دیجیتالی را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

الف) ارائه خدمات سنتی به شیوه جدید: به طور معمول کتابخانه‌ها خدمات پایه‌ای نظیر خدمات مرجع، عضویت، اشاعه‌گزینی اطلاعات و غیره را از دیرباز ارائه می‌دهند. بنابراین با گذشت زمان، این خدمات جزء جدایی‌ناپذیر کتابخانه‌ها شده و تمامی کتابخانه‌ها کم و بیش این خدمات را ارائه می‌کنند. طبیعتاً نوع ارائه این خدمات نیز تحت تأثیر محیط جدید خواهد بود (علیپور حافظی، ۱۳۸۸). از جمله خدماتی که در محیط سنتی وجود داشته و به دنیای دیجیتالی نیز راه یافته است می‌توان به خدمات مرجع اشاره کرد که با بهره‌گیری از شیوه‌های جدید متأثر از فناوری تحت عنوان خدمات مرجع از راه دور و یا «خدمات مرجع دیجیتالی»<sup>۱</sup> نام برده می‌شود (شوارتز<sup>۲</sup>، ۲۰۰۰). روش‌های مختلفی برای ارائه خدمات مرجع از راه دور وجود دارد که می‌توان به پرسش‌های متداول<sup>۳</sup>، پست الکترونیکی، گفتگوی همزمان<sup>۴</sup> و همایش تصویری<sup>۵</sup> اشاره کرد (علیپور حافظی و

<sup>۱</sup> Remote Reference Services (RRS)

<sup>۲</sup> Schwartz

<sup>۳</sup> Frequently Asked Question (FAQ)

<sup>۴</sup> Chat

<sup>۵</sup> Video Conference

# هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت



وزارت آموزش و پرورش  
مركز ملي آموزش و پرورش استان هرمزگان  
مديريت آموزش و پرورش شهرستان ميناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

نوروزی، ۱۳۸۲). از خدمات مهم دیگر می‌توان به اشاعه‌گزینشی اطلاعات اشاره کرد. هدف این خدمت، ارائه اطلاعات مورد نیاز اعضا به صورت گزینشی و بدون درخواست و با جستجوهای مکرر می‌باشد (بریسابوا<sup>۱</sup>، ۲۰۰۰).

ب) ارائه خدمات نوین: این نوع خدمات با پیدایش کتابخانه دیجیتالی و همراه با توسعه آن، ایجاد شده‌اند. در واقع این خدمات، خدماتی هستند که کتابخانه دیجیتالی با آنها توصیف می‌شود و جزء نقاط قوت کتابخانه دیجیتالی به حساب می‌آیند. از جمله این خدمات می‌توان به وب ۲، آر اس اس، کتابخانه من (شخصی)، اتاق کنفرانس و انواع شیوه‌های جستجو و ... اشاره کرد. به عنوان مثال در بحث جستجو، تمامی قسمت‌های کتابخانه دیجیتالی قابل جستجو است. جستجو می‌تواند به طور مستقیم و یا از طریق سرور صورت گیرد و یا اینکه از هر دو روش استفاده شود. از دیگر کارکردهای اصلی کتابخانه‌های دیجیتالی که می‌تواند در سطح وسیعی صورت گیرد، استفاده از امکانات محیط دیجیتالی برای آموزش کاربران است. آموزش می‌تواند به صورت هم‌زمان و غیر هم‌زمان صورت گیرد. از جمله جذاب‌ترین مرحله آموزش کتابخانه‌های دیجیتالی، برگزاری تورهای دیجیتالی است. این نوع آموزش‌ها می‌تواند برای افزایش آگاهی‌های کاربران نسبت به اهداف، وظایف، کارکردها و خدمات، شیوه‌های بهره‌گیری از کتابخانه و دیگر موارد ضروری به کار گرفته شود. همچنین آموزش‌های لازم می‌تواند از طریق برپایی کارگاه‌های مستمر تحت وب صورت گیرد (نوروزی، ۱۳۹۰).

### ۳- استفاده از قابلیت‌های هوش مصنوعی در کتابخانه‌ها

استفاده از قابلیت هوش مصنوعی در سیستم‌های دسترسی به منابع کتابخانه‌های دانشگاهی، امکان دسترسی دانشجویان و استادان را به کتابخانه و استفاده از منابع آسان می‌کند، به طوری که حتی دانشجویان و استادان مبتلا به کرونا هم بدون نگرانی از انتقال ویروس به دیگران، از راه دور می‌توانند از منابع استفاده کنند. از طریق چت‌باکس‌های هوش مصنوعی که در پورتال کتابخانه‌ها فراهم می‌شود، دانشجویان می‌توانند پرسش‌های خود را مطرح کرده و پاسخ خود را دریافت نمایند. همچنین استفاده از ربات‌ها که با هوش مصنوعی فعالند، حجم کار کتابخانه‌ها را هم کمتر می‌کند. ربات‌ها همچنین برای رساندن و تحویل کتاب از کتابخانه دانشگاه به محل زندگی دانشجو هم فعالیت دارند و حتی علاوه بر این، ربات‌هایی هم هستند که در دانشگاه مسئولیت ضدعفونی کردن کتاب‌های از امانت برگشته را برعهده دارند. به طور قطع، استفاده از ربات‌ها می‌تواند با کم کردن احتمال تماس نزدیک بین افراد، خطر انتقال ویروس را کاهش دهد. در برخی کتابخانه‌های دانشگاهی دنیا، از پهپادها برای کنترل حضور دانشجویان و استادان در کتابخانه استفاده می‌شود؛ به این شکل که این دستگاه‌های کنترل‌کننده، محل نشستن افراد، فعالیت آنها، فاصله اجتماعی و تمام اقدامات ایمنی را کنترل کرده و چنانچه به درستی انجام نشود به متخلفان تذکر داده می‌شود. علاوه بر این، آلارم‌های هوش مصنوعی نیز در کتابخانه‌ها تعبیه شده است، به طوری که این سیستم‌ها با اتصال به دستگاه‌های موبایل و ساعت‌های هوشمند، پیش از آنکه ۱۵ تا ۳۰ دقیقه از بازدید مراجعان به اتمام برسد، به افراد آلارم می‌دهد و از این طریق، آمد و رفت دانشجویان و استادان را کنترل می‌کند (اظه‌ری، ۱۳۹۹).

### ۴- کتابخانه‌های فعال دنیا در بحران کرونا

#### کتابخانه دانشگاه آریزونا

فناوری‌های روز دنیا در قالب واقعیت مجازی، در این روزهای کرونایی بسیار به دانشگاه‌ها کمک کرده‌اند. کتابخانه‌ها از جمله مراکزی هستند که در دانشگاه‌ها توانسته‌اند از این قابلیت‌ها استفاده کنند. به عنوان مثال، دانشگاه آریزونا در آمریکا کتابخانه‌ای مجهز با بخش‌های مختلف دارد. استودیوهای مجازی در این کتابخانه تهیه شده که دانشجویان امکان استفاده از واقعیت مجازی و دوربین‌های دیجیتالی را دارند. اما در دوران همه‌گیری کرونا، استفاده از این فناوری‌ها هم متفاوت شده است.

<sup>1</sup> Brisaboa

# هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت



وزارت آموزش و پرورش  
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان  
معاونت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

دانشجویان در صورت لزوم و استفاده از تجهیزات کتابخانه مانند لپ‌تاپ، دوربین‌های ویدئویی و ویدئوپروجکشن باید ثبت نام و در زمان مشخص اقدام کنند. استودیوی واقعیت مجازی دانشگاه آریزونا نخستین استودیوی عمومی است که امکان تحقیق، یادگیری و تولید چندرسانه‌ای را برای دانشجویان، اعضای هیأت علمی و کارمندان دانشگاه فراهم می‌کند. در دوران کرونا، دانشجویان می‌توانند با رزرو قبلی از این استودیو استفاده کنند (اظه‌ری، ۱۳۹۹).

## کتابخانه عمومی کمبریج

کتابخانه کمبریج در سایت خود با اشاره به بسته بودن ساختمان‌های کتابخانه خدمات از راه دور کتابخانه را تشریح کرده است. در ساختمان این کتابخانه محلی برای خدمات بازگشت منابع بدون حضور فیزیکی کارمندان در نظر گرفته شده است. ضمن اینکه کتاب‌های مخزن کتابخانه نیز در همین مکان برای امانت و بازگشت قرار داده می‌شود. خدمات پست الکترونیکی<sup>۱</sup> و پاسخگویی تلفنی، ثبت‌نام آنلاین و ثبت‌نام موقت، دسترسی به منابع الکترونیک، کتاب‌های صوتی و ویدئو نیز برای مراجعان و اعضاء، فعال است. جریمه دیرکرد برای منابع منظور نمی‌شود و یک جمله محبت‌آمیز در سایت این کتابخانه درد این روزهایی کرونایی را کمرنگ می‌کند: «ما دلمان برای شما تنگ شده و منتظریم به زودی دوباره شما را در کتابخانه ببینیم.» (زنگنه، ۱۳۹۹)

## کتابخانه کالج سلطنتی لندن

کتابخانه کالج سلطنتی لندن هم مانند دیگر کتابخانه‌های دانشگاهی قوانین متفاوتی را در دوران همه‌گیری کرونا وضع کرده است. یکی از متفاوت‌ترین و کاربردی‌ترین قوانین این است که دانشجویان از امکانات بیشتری می‌توانند استفاده کنند؛ به طوری که با توجه به آنلاین شدن آموزش‌های دانشگاهی و نیز استفاده آنلاین از کتابخانه، برخی دانشجویان که امکان تهیه لپ‌تاپ و آپدیت را ندارند، می‌توانند از کتابخانه دانشگاه، این دستگاه‌های دیجیتال را امانت گرفته و بعد از رفع نیاز، دوباره این تجهیزات را برگردانند. امکان دسترسی به سایت دانشگاه به‌طور آنلاین و منابع کتابخانه از جمله قابلیت‌هایی است که دانشجویان می‌توانند با امانت گرفتن لپ‌تاپ از آن بهره‌مند شوند. از دیگر اقدامات جالبی که در کتابخانه کالج سلطنتی لندن انجام می‌شود، این است که به دلیل دست به دست شدن کتاب‌ها، زمانی که یک نفر کتابی را به کتابخانه برمی‌گرداند، کتاب را پیش از قرار دادن دوباره در قفسه، به مدت ۷۲ ساعت در قرنطینه قرار می‌دهند تا ویروس‌های احتمالی آن از بین برود. این مدت زمان قرنطینه برای مواردی غیر از کتاب که دانشجویان آنها را امانت گرفته باشند، طولانی‌تر خواهد بود. دانشجویان همچنین باید مراقب باشند که هرگاه کتابی را از قفسه برمی‌دارند، باید از گذاشتن کتاب داخل قفسه خودداری کرده و آن را داخل چرخ‌های دستی مخصوص قرنطینه کتاب قرار دهند (اظه‌ری، ۱۳۹۹).

## ایفلا

ایفلا نیز در مقاله و بخشی از سایت خود با عنوان «کووید ۱۹ و عرصه کتابخانه‌های جهان»، این مسأله را مورد توجه قرار داده است. این بخش به‌روز است و لینک مراکز معتبر مانند سازمان بهداشت جهانی یا مراکز آموزشی مانند موک‌ها<sup>۲</sup> را برای اطلاعات درست ارائه کرده است. ضمن اینکه مقالات زیادی برای شناخت و مسائل مربوط به رویارویی با این بیماری نیز در این بخش ارائه شده است. همچنین نگاهی به اقدامات جهانی برای غلبه بر این بحران داشته است. به عنوان مثال در بخشی از سایت ایفلا اشاره شده است که کتابخانه حرم مطهر آل عباس در عراق برای محققان، خدمات امانت منابع الکترونیکی از راه دور ارائه می‌دهد. کتابخانه‌های عمومی کبیرا و ناکورو<sup>۳</sup> در کنیا به اشاعه محتواهای محلی تولید شده در رابطه با کووید ۱۹ از طریق شبکه‌های اجتماعی و کتاب‌های مفید به مراجعان می‌پردازند. کتابخانه‌های غنا نیز محتواهای دیجیتال خود را در کنار اطلاعات کلیدی سلامت برای اعضای خود دسترس‌پذیر کرده‌اند. کتابخانه عمومی کوتا<sup>۴</sup> در هند نیز خدمات اینترنتی خود را

<sup>1</sup> Email

<sup>2</sup> Mooc

<sup>3</sup> Kibera & Nakuru

<sup>4</sup> Kota



# هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت



وزارت آموزش و پرورش  
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان  
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

افزایش داده است و کتاب‌درمانی را به عنوان ابزاری برای کمک به کاربران و دریافت پوشش‌های مفید در مطبوعات محلی ارتقاء داده است (زنگنه، ۱۳۹۹).

## سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در راستای مسئولیت اجتماعی خود، در مقابله با شیوع گسترده ویروس کرونا و با هدف توزیع عادلانه اطلاعات و تقویت منابع مورد نیاز پژوهشگران در دوران تعطیلی تالارها و در جهت تحقق بخشی به شعار اصلی سازمان: «کتابخانه ملی در خانه هر ایرانی»، بخشی از منابع کتابی و غیرکتابی خود را به صورت رایگان دسترس‌پذیر کرده است. از جمله می‌توان به این موارد اشاره داشت: ۱- کتابخانه دیجیتال ملی کودکان و نوجوانان به نشانی [icnl.nlai.ir](http://icnl.nlai.ir) با بیش از ۲۳ هزار کتاب آنلاین برای گروه‌های مختلف سنی کودک و نوجوان با قابلیت تبدیل سایت به کتابخانه شخصی. ۲- پایگاه کتابخانه و اسناد دیجیتال به نشانی [dl.nlai.ir](http://dl.nlai.ir) با قابلیت مطالعه برخط ۱۳ هزار عکس تاریخی، حدود ۳۷ هزار نسخه خطی، ۱۵ هزار کتاب چاپی نفیس، ۴ هزار کتاب چاپ سنگی، ۱۰۰ هزار پرونده و ۲۲۰ هزار پایان‌نامه. ۳- آرشیو ملی دیجیتال نشریات علمی ایران مشتمل بر فهرست و محتوای دیجیتال نشریات و مجلات علمی ایرانی از آغاز تا کنون به نشانی [iranjournals.nlai.ir](http://iranjournals.nlai.ir)

## کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، امکان دسترسی مستقیم به نسخه‌های خطی، کتاب‌های چاپ سنگی، کتاب‌های چاپ سربی قدیمی، عکس‌ها و غیره از طریق کتابخانه دیجیتال برای مخاطبان فراهم شده است. مسئول امور سازماندهی و توسعه منابع دیجیتال کتابخانه آستان قدس، به امانت دیجیتال منابع چاپی با هدف رفع نیاز کاربران در شرایط کرونایی اشاره و بیان کرد: کاربران کتابخانه دیجیتال با استفاده از این خدمت قادر به درخواست کتب مورد نیاز خود از طریق پایگاه امانت دیجیتال هستند که پس از تأیید کارشناس، می‌توانند به صورت آنلاین منبع درخواستی خود را در مدت زمان معین مطالعه کنند. ایشان همچنین از ارائه خدمات تحویل مدرک به عنوان یکی دیگر از خدمات دیجیتال کتابخانه آستان قدس یاد کرد و گفت: دریافت فایل تصویری نسخه‌های خطی، چاپ‌سنگی، اسناد، عکس‌ها، منتخب کتاب‌های چاپی و... از این طریق امکان‌پذیر است. از دیگر خدمات کتابخانه دیجیتال آستان قدس رضوی، می‌توان به ارسال مقالات در حوزه‌های مختلف دانش بشری با زبان‌های مختلف از طریق شبکه‌های اجتماعی و همچنین امکان دسترسی به بیش از ۴۰ هزار نسخه دیجیتال نشریات اشاره کرد.

## مرکز اسناد، کتابخانه و نشر دانشگاه گیلان

مرکز اسناد، کتابخانه و نشر دانشگاه گیلان در زمره کتابخانه‌های دانشگاهی فعال در ایام کرونا بوده و خدمات قابل توجهی را به کاربران خود ارائه نموده است. از جمله این خدمات می‌توان به تمدید مدت زمان امانت کتاب بدون نیاز به مراجعه حضوری و به صورت تلفنی یا از طریق نرم افزار کتابخانه، بخشودگی جرائم دیرکرد کتاب‌ها در ایام قرنطینه، پاسخگویی تلفنی و ایمیلی به کاربران، برگزاری کارگاه‌های آموزشی مجازی آنلاین و آفلاین برای دانشجویان، اساتید و کارکنان در زمینه آشنایی با پایگاه‌های اطلاعاتی، جستجو و بازیابی مؤثر اطلاعات با هدف ارتقای سواد اطلاعاتی، فراهم کردن امکان دسترسی به پایگاه تأمین منابع علمی مگاپیپر و ... اشاره کرد. کاربران دانشگاه از طریق پایگاه اطلاعاتی مگاپیپر و سیستم جستجوی منابع دیجیتال آن (Orca Search)، امکان جستجو در بیش از ۱۲۵ میلیون رکورد منابع دیجیتال شامل ۱۰ نوع مدرک را دارند که مهم‌ترین آنها عبارتند از: مقالات ژورنالی لاتین<sup>۱</sup>، مقالات کنفرانسی<sup>۲</sup>، کتاب‌های الکترونیکی<sup>۳</sup>، فصل کامل کتاب<sup>۴</sup>، استانداردهای صنعتی، پایان‌نامه‌ها، مقالات فارسی، گزارش‌ها و غیره که امکان جستجوی این منابع از میان بیش از ۴۰۰۰ ناشر، در این پایگاه وجود دارد.

<sup>1</sup> Journal Article

<sup>2</sup> Conference Paper

<sup>3</sup> Ebook

<sup>4</sup> Book Chapter

# هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت



وزارت آموزش و پرورش  
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان  
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

## ۵- رونق جهانی بازار کتاب در ایام کرونا

خبرگزاری رویترز چندی پیش، از رونق بازار کتاب سوئد در روزهای قرنطینه و خانه‌نشینی خبر داد و نوشت: میزان فروش این بازار در نیمه اول سال ۲۰۲۱ در مقایسه با ۶ ماه اول سال ۲۰۱۹ که هنوز خبری از کرونا نبود، ۱۸ درصد افزایش یافته است که یک رکورد جدید به شمار می‌رود. به گفته انجمن کتابفروشان سوئد، بازار کتاب این کشور در ۶ ماه اول سال ۲۰۲۱ در مقایسه با سال قبل (۲۰۲۰) نیز افزایشی ۱۰ درصدی را تجربه کرده است؛ این افزایش در حوزه کتاب‌های کاغذی ۷ درصد و در حوزه کتاب‌های دیجیتال ۱۴ درصد بوده و فروش کتاب‌های کودک بیشترین میزان رشد را به خود اختصاص داده است.

رشد بازار کتاب تنها به کشور باسوادها یعنی سوئد خلاصه نمی‌شود و رد آن را می‌توان تا کشور چک‌های (ایتالیا) نیز دنبال کرد. انجمن ناشران ایتالیا (AIE) به تازگی با انتشار اعداد و ارقام جدید از فروش ۱۵ میلیون کتاب بیشتر در شش ماه اول سال ۲۰۲۱ در مقایسه با سال ۲۰۲۰ خبر داد که از رشد ۴۴ درصدی بازار کتاب ایتالیا حکایت دارد. این افزایش ۴۴ درصدی، درآمد بازار کتاب ایتالیا را در مقایسه با سال ۲۰۲۰ میلادی، ۲۰۷ میلیون یورو و در مقایسه با سال ۲۰۱۹، ۱۵۶ میلیون یورو افزایش داد و آن را به ۶۹۸ میلیون یورو رساند. تعطیلی چند ماهه کتابفروشی‌های ایتالیا در بدو شیوع کرونا، بازار نشر این کشور را برای مدتی متزلزل کرد. اما پس از آن که دولت ایتالیا کتاب‌ها را در دسته کالاهای ضروری قرار داد، کتابفروشی‌های این کشور از اواسط ماه آوریل سال ۲۰۲۰ (اواخر فروردین ۹۹) فعالیت خود را از سر گرفتند و به مدار سود برگشتند، آن هم در حالی که مردم در قرنطینه بودند و محدودیت‌های مسافرتی همچنان بر قوت خود باقی بود.

علاوه بر این، گزارش‌ها از افزایش فروش کتابفروشی‌های بارسلونا حکایت دارد و برخلاف انتظارات، در این دوره حتی کتابفروشی‌های جدیدی هم در این شهر افتتاح شده‌اند. آخرین مورد از این کتابفروشی‌های تازه تأسیس، کتابفروشی بایرون<sup>۱</sup> است که در ماه نوامبر توسط یک انتشارات دانشگاهی کوچک به نام Huygens در محله سنت آنتونی بارسلونا افتتاح شد. ماریانا ساریاس<sup>۲</sup> مدیر این کتابفروشی می‌گوید: سه سال بود برای تأسیس این کتابفروشی برنامه‌ریزی کرده بودیم و قرار بود آوریل گذشته افتتاح شود اما طبعاً چنین امکانی وجود نداشت. با توجه به ۹ ماه بلاتکلیفی و تمام آنچه روی این کسب و کار کوچک سرمایه‌گذاری کرده بودیم، اوضاع خیلی نگران‌کننده بود. روزی که بالاخره فروشگاه را افتتاح کردیم، مردم جلوی در صف بسته بودند و این بسیار تأثرگذار بود. به نقل از ساریاس، ناشران محلی در دوره قرنطینه سراسری با افزایش سفارشات روبه‌رو شده‌اند. وی می‌گوید: احتمالاً مردم دیگر در نتفلیکس چیزی برای دیدن نداشتند یا در نتیجه انزوای اجباری به این نکته پی بردند که کتاب‌ها دوست و همراه خوبی برایشان محسوب می‌شوند. ماریا کارم فرر<sup>۳</sup>، رئیس انجمن کتابفروشان کاتالان نیز می‌گوید: همه گیری کرونا مردم را نسبت به لزوم حمایت از کتابفروشی‌های محلی آگاه کرده است.

تا همین چند وقت پیش، بازار کتاب در این منطقه نابودشده به نظر می‌رسید. در سال ۲۰۱۳، کتابفروشی کاتالونیا که از سال ۱۹۲۴ میلادی قطب کتاب شهر بود به ناچار تعطیل و با یک شعبه از رستوران مک‌دونالد جایگزین شد. شاید احیای ناگهانی صنعت کتابفروشی تنها در این شهر قابل تصور باشد که به عنوان پایتخت نشر اسپانیا شناخته می‌شود و اهالی کاتالونیا هر ساله عشق خود به کتاب‌ها را در روز ۲۳ آوریل (سوم یا چهارم اردیبهشت) مصادف با تولد سنت جوردی و ویلیام شکسپیر در آن جشن می‌گیرند. در این روز خاص، مردم به یکدیگر کتاب و گل سرخ هدیه می‌دهند و خیابان‌ها پر می‌شوند از غرفه‌های موقت کتاب.

لوئیس مورال رئیس کتابفروشی Laie، محبوب‌ترین فروشگاه کتاب در کاتالونیا، می‌گوید: تعداد زیادی از مردم بار دیگر به خواندن روی آورده‌اند. آنها به دنبال جدیدترین کتاب‌ها نیستند و متقاضی خرید کتاب‌هایی هستند که چند سال پیش

<sup>1</sup> Llibreria Byron

<sup>2</sup> Mariana Sarrias

<sup>3</sup> Maria Carme Ferrer

# هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت



وزارت آموزش و پرورش  
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان  
معاونت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

می‌خواستند بخوانند. بسیاری از مردم به مناسبت روز سنت جوردی کتاب می‌خرند اما نمی‌خوانند. آنها حالا متوجه حجم کتاب‌های نخوانده در کتابخانه خود شده‌اند و به خواندن آنها روی آورده‌اند. مورال نیز همچون ساریاس، معتقد است انزوای اجباری ناشی از شیوع کرونا باعث شده مردم بفهمند یا به خاطر بیاورند که کتاب یاری مهربان است (خبرگزاری جمهوری اسلامی: ایرنا، ۱۳۹۹).

البته در این ایام، رونق پساکروناپی کتاب در انگلیس نیز قابل ذکر است. چندی پیش روزنامه گاردین چاپ لندن در یک نوشتار عنوان کرد با پناه بردن مردم به کتاب و کتابخوانی در دوره قرنطینه خانگی ناشی از شیوع کرونا، فروش کتاب‌های دیجیتال ناشران انگلیسی امسال (۲۰۲۰)، به بالاترین میزان خود رسیده است. همه‌گیری کرونا کتاب‌های الکترونیک را احیا کرد. این نوع از کتاب‌ها که زمانی به عنوان آینده کتابخوانی تبلیغ می‌شدند، از سال ۲۰۱۴ به مدت ۶ سال متوالی با بحران کاهش فروش دست و پنجه نرم می‌کردند تا این که امسال ورق برگشت و میزان فروش در داخل و خارج انگلیس با ۱۷ درصد افزایش، در ۶ ماه اول سال میلادی، به ۱۴۴ میلیون پوند رسید.

حذف مالیات بر ارزش افزوده کتاب‌های الکترونیک در انگلیس، یکی دیگر از دلایل رونق بازار این دست از کتاب‌هاست. به دنبال حذف این مالیات ۲۰ درصدی، آمازون نیز از اول مه (۱۲ اردیبهشت ۹۹) قیمت کتاب‌های الکترونیک خود را کاهش داد تا قیمت آنها را با بهای نسخه‌های چاپی معاف از مالیات هم‌تراز کند.

استفن لوتینگا، رئیس انجمن ناشران انگلیس که مسئولیت انتشار آمار فروش شش ماهه صنعت کتاب را برعهده دارد، در این باره گفت: این آمار بر ماهیت ماندگار کتاب و کتابخوانی تأکید کرده و نشان می‌دهد خوانندگان از کتاب‌ها در هر شکل و قالبی (فُرم‌تی) استقبال می‌کنند (خبرگزاری جمهوری اسلامی: ایرنا، ۱۴۰۰).

## ۶- نتیجه‌گیری

شیوع و همه‌گیری جهانی کرونا به عنوان یک بیماری نوپدید، نه تنها بسیاری از دستاوردهای علوم پزشکی و بهداشتی را به چالش طلبید، بلکه بخش قابل توجهی از بنیان‌های اجتماعی و سیاسی را نیز با پرسش‌های جدی مواجه کرد. نبود واکسن، دارو و شیوه درمانی پذیرفته شده و مورد توافق، پیچیدگی و ناشناخته بودن بیماری از نظر تظاهرات بالینی، شیوه انتقال و پیامدهای غیرقابل پیش‌بینی آن از یک سو و موج ویرانگر و مهلک بیماری از سوی دیگر، همراه با فضا سازی‌های رسانه‌ای و تبلیغاتی، فشار سنگینی را بر تمامی سطوح اعم از فرد فرد جامعه تا سیاست‌گذاران و مدیران کلان وارد کرد، در شرایطی که اکثریت این افراد فاقد تجارب مشابه در زندگی فردی و حرفه‌ای خویش بودند (حیدری، ۱۳۹۹). باید بپذیریم زندگی در وضعیت بحرانی این روزها نیازمند یک سبک جدید زندگی یا به عبارتی یک زیست دو وجهی است: یک زیست در دنیای واقعی و ارتباطات ناگزیر و اجتناب ناپذیری که نیازمند حضور فیزیکی افراد در اماکن و محیط‌های اداری و کاری در سطح اجتماع است و یک زیست بر بستر فضای مجازی و سایبری.

در نهایت می‌توان گفت ویروس کرونا دیر یا زود از بین خواهد رفت؛ اما تلنگری که این ویروس به ظاهر کوچک بر پیکره جهان بزرگ وارد کرده را باید جدی گرفت و درباره آن اندیشید. چه بسا بحران‌هایی از این دست در آینده نیز جوامع بشری را تهدید نماید. از این رو، کتابخانه‌ها و مراکز علمی و پژوهشی باید به فکر فراهم‌سازی بستر و زیرساخت‌های لازم جهت ارائه خدمات با کیفیت به کاربران خود بوده و از ابزارهای پیشرفته و نوین در ارائه خدمات بهره گیرند. بدون شک پذیرش تکنولوژی‌های جدید و شناخت دقیق آن‌ها و همگام شدن با توسعه فناوریانه، بهترین رویکرد ممکن در مقابله با بحران‌های احتمالی در آینده خواهد بود.

## منابع

### فارسی

- اظهري، ندا (۱۳۹۹). کتابخانه‌های دانشگاهی جهان چگونه با کرونا سر می‌کنند؟، روزنامه فرهیختگان، ۲۴ آبان ۱۳۹۹.
- حجازی، شیمیا (۱۳۹۹). کتابداران مسئولان درجه دو در پاسخگویی به بحران کرونا، کتابدار 2.0 (مجله کتابداری و کتابخانه)، دوره ۶، شماره ۳.
- حیدری، مرتضی (۱۳۹۹). ضرورت مدیریت دانش در بحران کرونا ویروس جدید (کووید-۱۹)، تصویر سلامت، دوره ۱۱، شماره ۲، ص. ۹۴-۹۷.
- خبرگزاری تسنیم (۱۳۹۹). تغییر شکل کتابداری زیر سایه ویروس کرونا، قابل بازیابی در: <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1399/06/25>
- خبرگزاری جمهوری اسلامی: ایرنا (۱۳۹۹). رونق پساکرونایی بازار کتاب در بارسلونا، خبرنگار: آیدا شجاع بوسجین، ۱۲ دی ۱۳۹۹، قابل بازیابی در: <https://www.irna.ir/news/84166246>
- خبرگزاری جمهوری اسلامی: ایرنا (۱۴۰۰). مرهم کتاب بر داغ کرونا و خانه‌نشینی، خبرنگار: آیدا شجاع بوسجین، ۱۶ شهریور ۱۴۰۰، قابل بازیابی در: <https://www.irna.ir/news/84462134>
- زنگنه، ثریا (۱۳۹۹). خدمات کتابخانه‌های عمومی در بحران کرونا، کتابدار 2.0 (مجله کتابداری و کتابخانه)، دوره ۶، شماره ۳.
- علیپور حافظی، مهدی و نوروزی، یعقوب (۱۳۸۲). خدمات مرجع از راه دور در کتابخانه‌های دیجیتالی، فصلنامه کتاب، دوره ۱۴، شماره ۱، ص. ۸۷-۹۶.
- علیپور حافظی، مهدی، ۱۳۸۸، ساختار کتابخانه دیجیتالی، اطلاع‌شناسی، دوره ۶، شماره ۲۳، ۱۱۹-۱۴۲.
- نوروزی، یعقوب، ۱۳۹۰، محورهای توسعه کتابخانه‌های دیجیتالی، تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، دوره ۱۷، شماره ۱، ص. ۱۲۹-۱۵۳.

### انگلیسی

- Brisaboa, N. R. et al (2000). A Collaborative Framework for a digital library. *CRIWG. Proceeding*, 104-111.
- Schwartz, C. (2000). Digital Libraries: An Overview. *The Journal of Academic Librarianship*, Vol. 26 (6), 385-393.